

27. Киевский индустриальный институт. Юбилейный сборник к 40-летию института. – К., 1939. – 357 с.
28. Там само. – С.1.
29. Там само. – С.5-10.
30. Там само. – С.11-28.
31. Там само. – С.19.
32. Там само. – С.20.
33. Там само. – С.21.

Т.М. Самсонок

УДК: 94: 323.281 (477.8) "1939/1941"

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ СІОНІСТІВ НА ВОЛИНИ (1939-1941 рр.)

Висвітлюється діяльність сіоністських організацій на території Рівненської і Волинської областей у 1939-1941 рр., аналізуються причини репресій проти них з боку радянської влади.

Освещается деятельность сионистских организаций на территории Ровенской и Волынской областей в 1939-1941 гг., анализируются причины репрессий против них со стороны советской власти.

The activities of Zionists organizations in the initial stage of "building" of the Soviet society on the attached territory of the Rivne and Uolyn region in the 1939-1941, as the cause of Jews repressions by the punitive-repressive authorities are analyzes in this article.

Ключові слова: Рівненщина, сіоністи, радянська влада, карально-репресивні органи.

Актуальність теми та постановка проблеми. Питання існування єврейських сіоністських організацій у період становлення радянської влади на території Західної України – одна з тем, яка в сучасній історичній науці є мало досліджуваною. Подібна ситуація і з науковими доробками, продукованими зарубіжними істориками. Більшість досліджень, як перших так і других, стосуються єврейських організацій та партій, що існували у міжвоєнний період на теренах II Речі Посполитої. Це і спонукає до детальнішого аналізу

ситуації, в якій опинилися сіоністи в умовах окупації Польщі двома тоталітарними режимами.

Ступінь вивчення проблеми означеної в назві статті є недостатнім. За роки існування незалежної України дослідження довоєнного етапу радянзації Західної України зазвичай здійснювалося однобоко, з урахуванням лише трьох учасників цього процесу: радянської влади, як агресора, та українців і поляків, як поневолених народів. Таким чином доля інших національних меншин в умовах існування тоталітарного режиму не бралася до уваги.

Прогалини у вивченні цього питання були частково заповнені дослідженнями українських вчених Я.Хонігсмана [23], В.Гулая [3], Й.Надольського [18] та В.Надольської [17]. Однак, науковці не виокремлювали партійну чи організаційну приналежність євреїв як причину репресій з боку радянських карально-репресивних органів, долучаючи таким чином сіоністів до єврейського загалу, що постраждав від свавілля влади. Натомість увага інших вітчизняних вчених зосереджувалася на умовах існування сіоністських об'єднань на території СРСР та УРСР. Зокрема, Ю.Шаповал на основі невідомих донедавна архівних документів аналізує протистояння сіоністських організацій та радянської влади з перших років її існування [24]. Долю сіоністських організацій на теренах УРСР у цей же період висвітлює В.Орлянський [20]. Не можна залишити поза увагою і наукові розвідки М.Гона [2], в яких здійснено детальний аналіз діяльності основних єврейських партій, в тому числі сіоністських, на території Західної України у 1918-1929 рр. Означена тема недостатньо розроблена й іноземними науковцями. Частково торкаються теми репресій представників сіоністських організацій у своїх наукових дослідженнях Ш.Спектор [25], Е.Розенблат, І.Еленская [22], Е.Беркович [1].

Виклад основного матеріалу. вченими, які досліджують період радянзації Західної України 1939-1941 рр. обстоюється твердження, що причиною згортання громадянського суспільства, яке супроводжувалося масовою ліквідацією громадських організацій, партій і союзів, є суть тоталітаризму. Серед основних його ознак – пропаганда владою необхідності безперервної боротьби із справжніми або уявними ворогами [21, с.352]. Проаналізувавши доступні на даний час архівні документи, до таких уявних ворогів радянської влади можна віднести сіоністські організації. Щоб дати відповідь на питання чи були сіоністи реальною загрозою для радянського окупаційного режиму, вважаємо необхідним проаналізувати діяльність цих організацій в умовах II Речі Посполитої та СРСР.

Сіоністські партії у період існування II Речі Посполитої (1918-1939 рр.) формували найпотужніший сегмент єврейського національного табору. Це можна пояснити принаймні двома причинами. По-перше, популярністю ідеї відродження єврейської держави в Палестині. По-друге, політикою польського уряду, який у кінці 30-х років намагався підтримувати сіоністів у вирішенні питань еміграції. Цим, з одного боку, врегульовувалося одне з завдань, яке сповідувала влада (зменшення єврейського населення в Польщі), з другого, сіоністи здобули несподівану для себе підтримку з боку правлячих кіл.

Відділ сіоністської організації в Рівному діяв на основі статуту, зареєстрованого у 1926 р. Основним її завданням було виховання євреїв у національному дусі та пропаганда ідеї відновлення держави в Палестині, що передбачала масову еміграцію з країн проживання, отже – і з Польщі. Пріоритетними напрямками роботи організації в 30-ті роки вважалися залучення єврейської молоді до сіоністських структур, протиставлення її революційним ідеалам, сприяння членам організації в еміграції. Місцевий відділ очолювала повітова рада під керівництвом М.Ротфельда. Загалом до організації входило 600 членів (здебільшого купців, інтелігенції та єврейської молоді). Особливе місце в структурі організації сіоністів займали товариства “Тарбут”, “Орт”, а також Об’єднання дрібних єврейських купців, Кредитний та Комерційний банки в Рівному.

Сіоністи не презентували собою єдиної політичної сили. Одні з них – сіоністи-ревізійністи (рівненський осередок налічував понад 100 чол.), до яких на початку 1930-х рр. входили молодіжні відгалуження “Трумпельдор”, що нараховував понад 150 членів, та “Гашомер-Алюмі” (понад 100 членів) [4, с.63].

Поруч із сіоністами-ревізійністами діяли фракції Сіоністської партії “Ет-Лівнот” і “Аль-Гамішмар”. Остання тісно співпрацювала з організацією релігійних сіоністів “Мізрахі”, ортодоксами, сіоністами-ревізійністами та ін. На політичній арені сіоністи були представлені також Партією праці “Хітахдут”, що будувала свою діяльність на засадах синтезу палестинізму й соціалізму. В м. Рівне до числа цієї партії входило менше ста осіб [4, с.64].

Партія “Паолей-Сіон” (правиця) також пропагувала ідею відновлення єврейської держави в Палестині. Специфікою її ідеології було поєднання сіонізму з соціалістичними ідеалами. Ідеї партії здебільшого підтримували представники інтелігенції та дрібні підприємці [4, с.65]. До її складу входили молодіжні організації “Гехалуц-Піонер” та “Гашомер-Гацаір”, що займалися підготовкою молоді до еміграції в

Палестину шляхом проведення безкоштовних курсів з івриту тощо. У 1931 р. партія переживала занепад і практично жодної діяльності не проводила [4, с.66]. Щодо “Мізрахі”, то в м. Рівне її діяльність в цей час не простежувалася. Лише в м. Корець існував невеликий відділ, що нараховував 16 осіб [4, с.66].

Професійна та етносоціальна структура Волинського воєводства загалом та Ровенського повіту зокрема характеризувалася тим, що в містах і містечках краю домінували євреї. Вони володіли крамницями, перукарнями, готелями, кондитерськими та паперовими фабриками в містечках повіту, а також були членами численних благодійних організацій, культурних товариств, що діяли в його межах. Серед найвпливовіших виділялося культурно-просвітницьке товариство “Тарбут”, основним завданням якого була популяризація єврейської культури та літератури серед єврейського населення краю шляхом відкриття шкіл та бібліотек. Члени “Тарбуту” сповідували сіоністські ідеї. В Ровенському повіті нараховувалося понад 400 членів товариства та його прихильників [4, с.68].

При всіх вищезазначених ознаках громадянського суспільства, євреї в польській державі виявилися чи не найбільш дискримінованою національною меншиною. Для польського суспільства 1930-х рр. утиски євреїв були фактично буденним явищем, нерідко доходило і до кровопролиття. Навіть за умов, коли поляки і євреї були однаково позбавлені будь-яких громадянських прав (табори військовополонених), першим вдавалося демонструвати антисемітські настрої. Так С.Дзевіт, колишній вахмістр жандармерії м. Демблін (Польща), перебуваючи в 1939 р. у Дубенському трудовому таборі військовополонених заявляв, що не міг дивитися на євреїв-службовців і завжди намагався звільнити їх з роботи [7, с.26].

Враховуючи той факт, що репресії в Західній Україні 1939-1941 рр. здійснювалися силовими структурами країни-агресора, в найзагальніших параметрах відобразимо тенденції розвитку сіонізму в СРСР. Після нейтрального ставлення більшовиків до сіонізму, прийшов час, коли сіоністській партії довелося перейти до підпільних методів роботи (1920 р.) Хвилі арештів провідних діячів сіоністського руху значно послабили його вплив серед єврейського населення УРСР та СРСР загалом. У директивному листі до окружних прокурорів УРСР та Прокуратури Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки (АМСРР) щодо сіоністського руху від 17 січня 1927 р. зазначалося: “прокуратура Республіки, враховуючи, що сіоністський рух зараз перебуває в стадії занепаду, знаходить, що

якраз у сучасний момент необхідно користувати несприятливі умови в яких знаходяться сіоністські партії для збільшення тиску на розкладені лави сіоністських партій з метою найбільшої дезорганізації їх активу” [24, с.77].

З приєднанням Західної України до УРСР політика компартії стосовно сіоністських організацій не змінилася. Тепер до мотивів ліквідації сіоністського руху як конкуруючого з комуністичним додалися і пункти з німецько-радянських договорів про боротьбу з спільними ворогами: міжнародним єврейством, його міжнародною фінансовою системою тощо [13].

Перебуваючи під впливом сіоністської пропаганди впродовж міжвоєнного періоду, частина західноукраїнських євреїв не бажала приймати радянської ідеології. Вони були переконані, що єврейське питання може бути вирішене лише одним способом – створенням єврейської держави в Палестині і переселенням туди євреїв. Свої переконання євреї неодноразово демонстрували представникам карально-репресивних органів на допитах. “З десяти років я належу до сіоністської партії, маю роками сформовані переконання. Моєю мрією та ідеєю був виїзд до Палестини і боротьба за створення там могутньої єврейської держави” – заява, зроблена Я. Бенісом під час слідства [16, с.84]. Крім того, високі податкові ставки, перехід на радянську валюту та політика націоналізації, яка була проведена без відшкодування конфіскації майна (в т.ч. і за одержавлені банки), позбавили більшість єврейського населення засобів до існування. Лише за один день діяльності комісії по націоналізації будинків, що діяла при Костопільській міській раді депутатів трудящих 18 євреїв-власників було позбавлено даху над головою [6].

У перші ж місяці існування радянської влади сіоністи Рівненщини розділилися на дві групи: ті, хто спромігся приховати свої справжні політичні переконання і пристосуватися до нових реалій життя, і ті, хто не зрадив своїх поглядів, і ще мав намір виїхати до Палестини.

Незважаючи на численні арешти серед місцевого населення, багатьом представникам першої групи вдалося працевлаштуватися. Станом на осінь 1939 р. чимало євреїв заробляли на прожиття в радянській банківській системі та в закладах охорони здоров'я. Можна стверджувати, що нова влада повністю заповнила наявні посади в цих двох сферах за рахунок місцевого єврейського елементу, який отримав досвід роботи у період існування Польської держави. Зокрема, станом на 25 грудня 1940 р. у відділенні Державного банку

Рівненської області працювало 22 євреї, четверо росіян, троє поляків, четверо українців та один білорус [5, с.179-180].

Невдовзі стало очевидним, що такого роду спеціалістам не вдасться уникнути чисток, що відбулися в 1940-1941 рр., коли в Західну Україну почали прибувати спеціалісти різних галузей народного господарства зі східних районів України та всього Радянського Союзу. Першими під чистки потрапили установи, що підпорядковувалися облпрофраді [12, с.42].

Фінансових труднощів зазнали молоді євреї, що не виявили конформізму. Серед останніх – М.Заславський, який до 1939 р. працював бібліотекарем організації “Гехалуц Гацаір” у м. Рівне. Після з’ясування цієї обставини, він був звільнений зі служби у міському відділі міліції [10, с.13].

Незрозуміла євреям політика СРСР стосовно Німеччини починаючи з підписання пакту Молотова-Рібентропа тримала єврейське населення в постійній напрузі. В той час, коли на окупованих німцями польських землях щодня гинули тисячі безневинних людей, радянська влада вивішувала прапори зі свастикою і радісно вітала німецьких послів. ЗМІ позбулися ще донедавна активно вживаних термінів “агресор” та “фашизм” [1]. Саме тому, частина з тих, кого відносимо до другої групи, що складалась переважно з молоді, намагалася за будь-яку ціну покинути окуповану радянською владою Західну Україну.

Оскільки євреї фактично не потрапили до першої хвилі депортацій (лютий 1940 р.), а друга захопила лише торговців і робітників націоналізованих поміщицьких господарств (квітень 1940 р.), вони ще мали надію виїхати з УРСР через прибалтійські республіки. Після їх входження до складу СРСР влітку 1940 р. і цей шлях еміграції став не реальним.

До червня 1940 р. із західноукраїнських земель були депортовані майже всі біженці, що прибули з окупованих німцями територій, а також представники польської інтелігенції – лікарі, адвокати, вчителі. Саме в цю хвилю і потрапила значна частина представників сіоністського руху, в яких радянська влада вбачала класово-ворожий елемент, ворогів народу та потенційних шпигунів.

Частині з тих, кому пощастило уникнути депортацій, не вдалося оминати радянських в’язниць. Серед ув’язнених – група рівненських сіоністів, що належали до організації “Гашомер Гацаір”. Її керівник Я.Гольдберг радянську владу зустрів працюючи начальником постачання Шпанівського цукрового заводу. Будучи досвідченим членом

організації, а з 1933 р. – одним з її місцевих керівників, Я. Гольдберг був переконаний у необхідності побудови єврейської держави і активно пропагував цю ідею серед молоді. Він вважав, що зміцнення “Гашомер Гацаір” послабить інші рухи, що існували на території Польщі [11, с.12].

З початком німецько-польської війни робота сіоністських організацій Волині на деякий час припинилася. Поштовхом до її відновлення став приїзд до Рівного центрального комітету “Гашомер-Гацаір”. З метою уникнення репресій з боку німецької влади, його члени в 1939 р. у повному складі перемістилися на територію окуповану Радянським Союзом [25, с.37-40].

На початку листопада 1939 р. у м. Рівне відбулося кілька нелегальних зустрічей одного з керівників ЦК “Гашомер-Гацаір” Й.Зальменсона з представником місцевого сіоністського активу Я.Гольдбергом [11, с.13]. Тоді ж останній отримав завдання щодо організації роботи “Гашомер-Гацаір” у підпіллі. Відтепер робота організації мала вестися окремо серед членів старшого віку, яких очолив сам Я.Гольдберг, та молоді, керувати якою запропоновано Х.Галлеру [11, с.14].

У листопаді 1939 р. фактично було відновлено організаційну мережу. ЦК планував видавати у Львові сіоністську газету і поширювати її з допомогою спецкур’єрів серед членів організації. На місцевий актив покладалося завдання оперативного керування організацією “Гашомер-Гацаір” і здійснення чіткого контролю за виконанням поставлених завдань. З метою конспірації дві групи, на яких поділено членів організації, не знали про структуру та діяльність одна одної [11, с.14]. Групу молоді, якою керував Х.Галлер, розділено на кілька гуртів по 4-5 осіб. Більшість з яких – учні вечірньої середньої школи м. Рівне [11, с.18]. Також у листопаді 1939 р. у місті продовжували таємно діяти аграрні курси. Керівництво “Гашомер-Гацаір”, що приїжджало до Рівного з Вільно, ставило завдання активізації їх роботи шляхом залучення до навчання нових членів [11, с.17].

У жовтні 1940 р., з метою уникнення арешту зі Львова до Рівного приїхав один з активних членів ЦК Я.Шварц. Його приїзд став сигналом членам рівненського осередку організації про можливі арешти учасників підпілля. Щоб не привертати до себе уваги, Я.Шварц вирішив зупинитися в м. Сарни і знайти там якусь роботу. Наслідуючи його приклад, у грудні 1940 р. до Рівного прибув ще один активіст організації “Гашомер-Гацаір” – Ш.Клес. Оскільки керівники місцевих осередків та члени ЦК добре знали один одного між ними швидко

було налагоджено зв'язок [11, с.18]. Я.Гольдберг, використовуючи службові відраджень містами Волині, намагався встановити зв'язки з іншими осередками “Гашомер-Гацаір”. У м. Ковелі йому вдалося зв'язатися з Х.Фрішбергом, що курував діяльністю п'яти центрів організації, кожен з яких нараховував 4-5 осіб [11, с.24].

Упродовж 1939-1941 рр. у м. Рівне також діяла молодіжна сіоністська організація “Гордонія”. Деяким її членам після вересневих подій 1939 р. довелося повернутися з молодіжних трудових таборів, що діяли в Лодзі [11, с.99]. Повертаючись з сільськогосподарських курсів, що припинили свою діяльність на окупованих польських землях, дехто з сіоністів, сподіваючись на підтримку ЦК, поїхав до Львова. Завершивши навчання, молоді євреї були готові до еміграції, однак ситуація на міжнародній арені внесла корективи в їхні плани. ЦК у Львові радив не панікувати. Пізніше членам організацій було запропоновано переходити на нелегальне становище і конкретними діями наближати час від'їзду до Палестини.

Взимку 1940 р. зі Львова до Рівного прибуває один з активних членів “Гордонії” Я.Рабинович. Варто зазначити, що члени “Гашомер-Гацаір” з насторогою віднеслися до приїзду в місто члена конкуруючої організації [11, с.21]. Згодом Я.Рабинович очолив комітет рівненського осередку “Гордонії”, яким до цього часу керувала колишній член ЦК Ф.Фельдман. Незважаючи на відмову в об'єднанні, місцевий осередок “Гордонії” володів інформацією про діяльність “Гашомер Гацаір”. Члени рівненської “Гордонії” активно співпрацювали з її луцьким осередком. Основним завданням на першому етапі радянізації краю було збереження національної ідентичності євреїв, їхньої національної ідеї, мови та культури.

Незважаючи на приналежність до різних сіоністських організацій, їх члени все ще сподівалися виїхати до Палестини. З цією метою частина з них неодноразово їздили до м. Вільно, намагаючись отримати хоч якусь інформацію. Але раніше проторований шлях Рівне – Барановичі – Вільно – Палестина було закрито. Переправний пункт, що діяв у м. Ліда, сприяв від'їзду до Палестини в більшій частині жителям м. Вільно [11, с.22]. Останнє ж, за німецько-радянським договором підписаним 28 вересня 1939 р., разом з Вільнюським краєм було тимчасово “подароване” поки що незалежній Литві [15, с.138].

У 1940 р. рівненські сіоністи встановлюють письмовий зв'язок з репресованими радянською владою членами своєї організації. Довідавшись про їх нелегке буття, вони вирішують зібрати кошти і переслати їх в'язням (безпосередньо – Д. Бакімеру). Пізніше було

вирішено замість грошей та пожертвуваних євреями речей відправити на зібраних 40 рублів продукти харчування [11, с.74].

20 червня 1941 р. спецслужбами було заарештовано групу членів організації “Гашомер Гацаір” Рівненської області. Серед арештантів виявилася і Х.Боксер – член молодіжної сіоністської організації “Шамрія” в м.Рівне. З початком нелегальної діяльності сіоністів, дівчина увійшла до однієї з четвірок. На допиті Х.Боксер заявила, що причиною переходу раніше легальних сіоністських організацій у підпілля стала байдужість радянської влади до єврейського питання, яке так і не було врегульоване [11, с.72].

Радянські слідчі не орієнтувалися в тонкощах сіоністських течій, для них був важливим сам факт причетності тієї чи іншої особи до цього руху. Так, разом з іншими була арештована Р.Перельмутер, виключена з лав організації ще у 1931 р. за несплату членських внесків. У 1935 р. дівчині все ж удалося потрапити до молодіжного трудового табору в м. Лодзь звідки через рік вона разом з чоловіком переїхала до Палестини. Після його трагічної загибелі, молода жінка у 1939 р. повертається до Рівного і через рік потрапляє до радянських казематів як активний член сіоністського руху [11, с.154].

Якщо частину сіоністів, які перейшли у підпілля арештовували за обвинуваченням у діяльності спрямованій проти радянської влади, то постає питання, чому до радянських казематів потрапили сіоністи, що припинили свою діяльність разом з існуванням II Речі Посполитої? На допитах останні зізнаються, що не зрадили своїм політичним переконанням, але ніякої активної діяльності в організації не вели. Зазвичай у таких випадках основним звинуваченням з боку спецслужб було твердження про розповсюдження пліток серед єврейської молоді стосовно радянської влади [10, с.10]. Як свідчать матеріали архівно-слідчих справ, особливо часто розмови про реалії радянського будівництва велися на рівненській фабриці “Червона зірка”, де працювало багато молодих євреїв – колишніх членів “Гашомер Гацаір” [10, с.95, 95 зв.-96].

Вік єврейської молоді, що потрапляла в тенета репресивної машини, не перевищував 26 років. Більшість з них (зокрема, Ш.Шнайдерман, Г.Штейн, Я.Нудель, Б.Перель, И.Бокімер.) за участь “у антирадянській сіоністській організації” постановами Особливої наради були засуджені до 8-ми років виправно-трудових таборів (ВТТ). Найбільші терміни за аналогічну діяльність – 10 р. ВТТ, отримали Я. Гольдберг, Х. Боксер, Х. Кац [11, с.276-277]. Іноді, крім участі в сіоністській організації, євреям інкримінувалася робота

в органах самоврядування, заняття підприємництвом та зв'язок з польськими спецслужбами [9, с.59].

Підставою для арешту могло стати і розповсюдження періодики, що видавалася сіоністськими партіями. За “приналежність до “бундівської групи”, що діяла в м. Рівне [8, с.47] та розповсюдження газети “Фолкс-Цайтунг” [8, с.26] М.Фрішберга засуджено до 8-ми років виправно-трудових таборів. У матеріалах слідства, що велися після 1951 р., колишні в'язні зізнаються, що до них застосовувалися “заборонені методи ведення слідства” [11, с.242]. Зауважимо, що лише незначний відсоток сіоністів у жовтні 1941 р. був амністований, як польські громадяни і спроваджений на проживання в Південно-Казахську та Алма-Атинську області.

Отже, причиною переслідувань єврейських сіоністських організацій з боку радянських карально-репресивних органів стала політика комуністичної партії, для якої будь-які інші партійні утворення розцінювалися як конкурентні і такі, що не мають права на існування. Таку оцінку з боку партійних функціонерів Рівненщини отримала і підпільна діяльність сіоністів, спрямована на консолідацію єврейського населення довкола ідеї побудови незалежної національної держави в Ерец-Ізраель. Проаналізувавши архівно-слідчі справи на членів організацій “Гашомер Гацаір”, “Шамрія” та ін., арештованих у 1939-1941 рр. на території краю, зазначимо що, по-перше, незначна кількість євреїв – членів підпілля не становила реальної загрози радянській владі, по-друге, діяльність євреїв-сіоністів, на відміну від польського та українського підпілля, не передбачала жодних дій, спрямованих на повалення радянського режиму. Навпаки, євреї з надією зустріли нову владу, сподіваючись на її захист від нацистської політики і можливість розв'язання єврейського питання. Водночас зрозуміло, що мотивом репресій проти євреїв загалом і сіоністів зокрема було перенесення на Західноукраїнські землі радянського тоталітарного режиму, який не сприймав будь-якої не контрольованої ним політичної дійсності.

1. Беркович Е. Между молотом и наковальней (положение восточноевропейских евреев во времена союза Гитлера и Сталина) [http – Режим доступу: // berkovich-zametki.com/Nomer3/Poland1.htm](http://berkovich-zametki.com/Nomer3/Poland1.htm).

2. Гон М.М. Діяльність єврейських політичних партій Західної України в контексті українсько-єврейських взаємин (1919-1929): автореф. дис. ... к. політ. н. – К., 1998.

3. Гулай В. Репресивна політика сталінського тоталітарного режиму щодо єврейського населення Західної України (1939 – 1941 рр.) // Голокост

в Україні у регіональному і загальнонародському вимірі: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Збірник наукових праць. – Львів, 2005. – С.32-37.

4. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф. 30, оп. 18, спр. 2910.

5. Там само, ф. Р-3, оп.1, спр. 62.

6. Там само, ф. Р. 86, оп.1, спр.1

7. Там само, ф. Р 2771, оп. 2, спр. 72.

8. Там само, спр. 492.

9. Там само, спр. 494.

10. Там само, спр.1072.

11. Там само, спр. 3253.

12. ДАРО, ф. П-400, оп. 1, спр. 4.

13. За вільну Україну № 47, 4 грудня 2008 р. (Генеральное соглашение о сотрудничестве, взаимопомощи, совместной деятельности между Главным управлением гос. безопасности НКВД СССР и Главным управлением безопасности Национал – Социалистической рабочей партии Германии (ГЕСТАПО) г. Москва 11 ноября 1938 г.).

14. Килимник Л. Передмова // Єврейське питання: пошуки відповіді: Документи. 1919-1926 рр. – Вип. 1. – Вінниця, 2003.

15. Коц М., Осауленко Л. Волинь у letechах смерті. Публіцистично-документальна повість. – ВАТ “Волинська обласна друкарня”. – Луцьк, 2007.

16. Коц М. Таємниці з чекістських архівів // Катастрофа європейського єврейства під час Другої світової війни. Рефлексії на межі століть. Збірник наукових праць. – К., 2000.

17. Надольська В. Червнева 1940 р. депортація і доля євреїв західних областей України // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції. Збірник наукових праць. – К., 2007. – С.313-322.

18. Надольський Й. Сталінська депортацій на політика і зміни етнічної структури населення західних областей України // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції. Збірник наукових праць. – К., 2007. – С.322-332.

19. Новий час. – 1937. – 17 грудня.

20. Орлянський В. Сіоністські організації у перше десятиріччя існування Радянської влади // Друга світова війна і доля народів України. Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції. – К., 2007.

21. Політологічний енциклопедичний словник / За редакцією Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна. – К.: Генеза, 1997.

22. Розенблат Е. Еленская И. Пинские евреи. 1939-1944 гг. – Брест, 1997.

23. Хонигсман Я. Катастрофа єврейства Західної України. – Львів, 1998.
24. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії. – К.: Генеза, 2001.
25. Spector Sh. The Holocaust of Volhynian Jews 1941-1944. – Jerusalem, 1990.

В.О.Стародубець, Г.В.Стародубець

УДК 94(477.8)

**НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ НА ТЕРЕНАХ
ПОВСТАНСЬКОГО ЗАПІЛЛЯ В 1943 РОЦІ:
ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОСТОСУНКІВ**

Розглянуто проблему міжнаціональних відносин на теренах українського повстанського заплля в 1943-1944 роках. Виокремлено групи національних меншин, представники яких мешкали на цій території, та зроблено спробу визначити ставлення до них місцевих мешканців-українців та оунівського підпілля.

Рассматривается проблема межнациональных отношений на территории украинского повстанческого движения в 1943-1944 годах. Выделены группы национальных меньшинств, представители которых проживали на этой территории, и предпринята попытка определить отношение к ним местных жителей-украинцев и оуновского подполья.

In the article is analyzed the problem of international relations on the territory of Ukrainian rebellious rear in 1943 – 1944 years. Groups of national minorities, whose representatives lived on this territory, are separated. An attempt to define the attitude of local Ukrainians and OUN-rear concerning them is made .

Ключові слова: національні меншини, повстанський рух, Україна, міжетнічні взаємини.

Проблема міжнаціональних стосунків в період Другої світової війни вирізняється своєю гостротою та контраверсійністю оцінок в історіографічному масиві. Зумовлено це декількома причинами, найголовнішою з яких, на нашу думку, є значний вплив суб'єктивного чинника: збереження в національній пам'яті стереотипу ворога, який з часом персоніфікується у збірний образ представника певної